
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ἀριθμ. 20
ἐπιμέλεια Ἀνδρέα Μυλωνᾶ

THEODOR W. ADORNO

ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟ
ΩΣ ΕΙΔΟΣ

Μετάφραση

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΡΟΥΣΤΟΠΑΝΗ-NEUMANN

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΣΜΟΣ, Μαυρομυχάλη 133, 114 72
ΑΘΗΝΑ, τηλ. 6436676

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΑΣΜΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΡΙΑΣ

Τό κείμενο τοῦ Theodor W. Adorno μέ τόν τίτλο: «Τό δοκίμιο ὡς εἶδος» περιλαμβάνεται στό βιβλίό του: Σημειώσεις στήν Λογοτεχνία I (Noten zur Literatur I).

Πρόκειται γιά ἕνα κείμενο πού γράφτηκε τό 1954-1958, ἀδημοσίευτο μέχρι τή συμπεριληψή του στόν τόμο πού ἤδη ἀναφέραμε.

Διαλέξαμε τό κείμενο αὐτό γιά τήν ἀτεγκτη κριτική πού ἀσκεῖ στή σύγχρονή του γερμανική διανόηση. Ὑπερασπίζοντας τό δοκίμιο γιά τόν ἀποσπασματικό καί «ἀμέθοδο» τρόπο μέ τόν ὁποῖο καταπιάνεται μέ τό ἀντικείμενό του, καταγγέλλει ταυτόχρονα τήν πνευματική ἀνελευθερία τῆς ἀκαδημαϊκῆς κοινότητας, τήν ὑπερβολική προθυμία της νά ὑποτάσσεται σέ αὐθεντίες. Καί πάνω ἀπ' ὅλα καταγγέλλει «τήν ἔλλειψη πνευματικῆς καλλιέργειας σ' ἕναν πολιτισμό πού δέν γνωρίζει τόν *homme de lettres*».

Ἡ μετάφραση τοῦ κειμένου αὐτοῦ ἀποτελεῖ μιά μικρή συμβολή στήν προσπάθεια νά δοθεῖ στό ἑλληνικό ἀναγνωστικό κοινό ἕνα ἀντιπροσωπευτικό δείγμα γραφῆς τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τοῦ Adorno.

ἔτσι ἀρνεῖται καί τόν ὀρισμό τῶν ἐννοιῶν του. Ἡ φιλοσοφία πέ-
 τυχε τήν ὀλοκληρωτική κριτική αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν ξεκινώντας
 ἀπό τίς πλέον διαφορετικές σκοπιές — μέ τόν Κάντ, τόν Χέγκελ,
 τόν Νίτσε. Ἀλλά ἡ ἐπιστήμη οὐδέποτε υἰοθέτησε αὐτή τήν κρι-
 τική. Ἐνῶ ἡ κίνηση πού ἀρχίζει μέ τόν Κάντ, μιά κίνηση ἐναν-
 τίον τῶν καταλοίπων τοῦ σχολαστικισμοῦ στή νεώτερη σκέψη,
 ἀντικαθιστᾷ τούς λεκτικούς ὀρισμούς μέ μιά κατανόηση τῶν ἐν-
 νοιῶν ἐκ τῆς διαδικασίας διαμέσου τῆς ὁποίας ὠριμάζουν — ὅμως
 οἱ ἐπιμέρους ἐπιστῆμες, γιά νά ἐμποδίσουν νά διαταραχθεῖ ἡ ἀσφά-
 λεια τῶν λειτουργιῶν τους, ἐπιμένουν ἀκόμη στήν προκριτική
 ὑποχρέωση νά δίνουν ὀρισμούς. Σ' αὐτό τό σημεῖο οἱ νεοθετικι-
 στές, οἱ ὁποῖοι ἀποκαλοῦν φιλοσοφία τήν ἐπιστημονική μέθοδο,
 συμφωνοῦν μέ τόν σχολαστικισμό. Τό δοκίμιο, ἀντίθετα, ενσωμα-
τώνει τό ἀντισυστηματικό ὀρμέφυτο στόν δικό του τρόπο προ-
σέγγισης καί εἰσάγει ἐννοιες χωρίς νά τηρεῖ τυπικότητες, «ἄμε-
σα», ἔτσι ὅπως ἀκριβῶς τίς δέχεται. Οἱ ἐννοιες γίνονται ἀκριβέ-
στερες, μόνο διαμέσου τῆς σχέσης πού ἔχει ἡ μιά μέ τήν ἄλλη.
 Ὅμως ἐδῶ τό δοκίμιο ὑποβοηθεῖται ἀπό τίς ἴδιες τίς ἐννοιες.
 Διότι ἀποτελεῖ καθαρῆ πρόληψη ἐκ μέρους μιᾶς ἐπιστήμης, πού
 λειτουργεῖ ἐπεξεργαζόμενη ἀκατέργαστα ὑλικά νά θεωρεῖ ὅτι οἱ
 ἐννοιες — καθ' ἑαυτές ἀπροσδιόριστες — θά μπορούσαν νά γίνουν
 συγκεκριμένες μόνον μέσω τοῦ ὀρισμοῦ τους. Ἡ ἐπιστήμη χρειά-
 ζεται τήν ἰδέα τῆς tabula rasa γιά νά ἐδραιώσει τό ἐξουσιαστικό
 της δικαίωμα, τό δικαίωμά της νά εἶναι ἡ μόνη δύναμη πού
 κατέχει τήν κεφαλή τοῦ τραπέζιου. Στήν πραγματικότητα ὅλες
 οἱ ἐννοιες συγκεκριμενοποιοῦνται ἤδη διαμέσου τῆς γλώσσας στήν
 ὁποία διατυπώνονται. Τό δοκίμιο ξεκινᾷ μέ αὐτές τίς σημασίες κι
 ὄντας οὐσιαστικά τό ἴδιο μιά γλώσσα, τίς πηγαίνει παραπέρα·
 θέλει νά βοηθήσει τίς σημασίες στίς σχέσεις τους μέ τίς ἐννοιες,
 μέ στοχαστικό τρόπο νά τίς δεχθεῖ, ὅπως ἔχουν ἤδη ἀστόχαστα
 ὀνομασθεῖ μέσα στή γλώσσα. Αὐτό τό ὑποψιάζεται ἡ διαδικασία
 τῆς σημασιολογικῆς ἀνάλυσης στή φαινομενολογία, ἀλλά φετιχο-

ποιεῖ τή σχέση τῶν ἐννοιῶν πρός τή γλώσσα. Πάνω στό θέμα
 αὐτό τό δοκίμιο ἐκφράζει τόν ἴδιο σκεπτικισμό ὅσο καί σχετικά
 μέ τόν ὀρισμό τῶν ἐννοιῶν. Χωρίς νά παίρνει ἀπολογητική στά-
 ση, βρίσκεται ἐκτεθειμένο στήν ἐνσταση πώς κανείς δέν γνωρίζει
 μέ σιγουριά πώς πρέπει νά ἀντιληφθεῖ τίς ἐννοιες. Διότι τό δοκί-
 μιο διαβλέπει ὅτι ἡ ἀπαιτήση γιά ἀκριβῆ ὀρισμό ἔχει ἀπό μακροῦ
 χρησιμεύσει γιά νά ἐξαλείψει — διαμέσου τῆς χειραγώγησης τῶν
 περιεχομένων τῶν ἐννοιῶν — τίς ἐκνευριστικές κι ἐπικίνδυνες πλευρές
 τῶν πραγμάτων πού ζοῦν μέσα στίς ἐννοιες. Ἀλλά τό δοκίμιο
 οὔτε χωρίς γενικές ἐννοιες τά βγάζει πέρα — αὐτό δέν τό ἀποφεύ-
 γει ἀκόμη κι ἡ γλώσσα πού δέν φετιχοποιεῖ τίς ἐννοιες — οὔτε
 ἀσχολεῖται μ' αὐτές αὐθαίρετα. Ὡς ἐκ τούτου ἀντιμετωπίζει τήν
 παρουσίαση πιό σοβαρά ἀπό τούς τρόπους προσέγγισης οἱ ὁποῖοι
 διαχωρίζουν τή μέθοδο ἀπό τό ἀντικείμενο καί οἱ ὁποῖοι εἶναι
 ἀδιάφοροι ὡς πρός τήν παρουσίαση τῶν ἐξαντικειμενικευμένων
 περιεχομένων τους. Ὁ τρόπος ἐκφρασης πρέπει νά διασώζει τήν
 ἀκριβολογία, ἡ ὁποία θυσιάζεται ὅταν παραλείπεται τό περίγραμ-
 μα, χωρίς ὅμως νά προδίδεται τό ἐπίμαχο θέμα ἐν ὄψει τῆς αὐ-
 θαιρεσίας ἐννοιακῶν νοημάτων, θεσπισμένων μιά γιά πάντα. Ὁ
 Μπένγιαμιν ὑπῆρξε σ' αὐτό ἀνυπέβλητος δάσκαλος. Αὐτό τό
 εἶδος ἀκριβείας δέν μπορεῖ νά παραμείνει ἀτομιστικό. Τό δοκίμιο
 ὄντας κάτι περισσότερο μᾶλλον παρά κάτι λιγότερο ἀπό μιά δια-
 δικασία ὀρισμοῦ, πιέζει γιά τήν ἀμοιβαία ἀλληλεπίδραση τῶν ἐν-
 νοιῶν του κατά τήν πορεία τῆς διανοητικῆς ἐμπειρίας. Σ' αὐτή
 τήν ἐμπειρία οἱ ἐννοιες δέν συνιστοῦν ἓνα συνεχές λειτουργιῶν. Ἡ
 σκέψη δέν προχωρεῖ πρός μιά μοναδική κατεύθυνση. Ἀντίθετα
 τά διάφορα στοιχεῖα της συνυφαίνονται ὅπως σ' ἓναν τάπητα. Ἡ
 γονιμότητα τῶν σκέψεων ἐξαρτᾷται ἀπό τήν πυκνότητα τῆς
 ὕφανσης. Στήν πραγματικότητα ὁ σκεπτόμενος δέν σκέπτεται
 ἀλλά προχωρᾷ πρός τήν ἀρένα τῆς διανοητικῆς ἐμπειρίας χωρίς
 ἐξαντλητικές ἀναλύσεις. Ἐνῶ καί ἡ παραδοσιακή σκέψη τροφο-
 δοτεῖται ἀπό ὠθήσεις πού προέρχονται ἀπό μιά τέτοια ἐμπειρία,

ἐξαλείφει τὴν ἀνάμνησίν τους δυνάμει τῆς μορφῆς της. Τό δοκίμιο ἐν τούτοις παίρνει αὐτὴ τὴν ἐμπειρία ὡς πρότυπό του χωρὶς ὡς ἀντανάκλαση νὰ τὴ μιμεῖται ἀπολύτως. Ἡ ἐμπειρία διαμεσο-λαβεῖται μέσω τῆς ἐννοιολογικῆς ὀργάνωσης τοῦ ἴδιου τοῦ δοκίμιου. Τό δοκίμιο προχωρεῖ, οὕτως εἰπεῖν, μεθοδικά ἀμέθοδα.

Ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο τό δοκίμιο οἰκειοποιεῖται τίς ἔννοιες μπορεῖ κάλλιστα νὰ συγκριθεῖ μέ τή συμπεριφορά κάποιου σέ μιά ξένη χώρα, ὁ ὁποῖος ἀναγκάζεται νὰ μιλήσει τὴ γλῶσσα της ἀντί νὰ τὴ συναρμολογήσει ἀπό τὰ συστατικά της μέρη, σύμφωνα μέ κανόνες πού ἔμαθε στό σχολεῖο. Ἐνα τέτοιο πρόσωπο θά διαβάσει χωρὶς λεξικό. Ἄν δεῖ τὴν ἴδια λέξη τριάντα φορές σέ συνεχῶς μεταβαλλόμενα συμφραζόμενα, θά ἐξακριβώσει τό νόημά της καλύτερα, ἀπ' ὅσο ἂν εἶχε δεῖ ἀπαριθμημένες ὅλες τίς σημασίες της στό λεξικό — σημασίες πού εἶναι συνήθως μὲν πολύ στενές ἐν σχέσει μέ τίς ἀλλαγές πού ἐμφανίζονται ἀνάλογα μέ τὰ συμφραζόμενα, ἀλλά καί πολύ ἀκαθόριστες ἐν σχέσει μέ τίς ἀναμφισβήτητες ἀποχρώσεις πού τὰ συμφραζόμενα ἐπιβάλλουν σέ κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Ὅπως αὐτό τό εἶδος μάθησης, παραμένει εὐάλωτο στήν πλάνη, ἔτσι καί τό δοκίμιο ὡς εἶδος. Τό τίμημα πού πρέπει νὰ πληρώσει ἐξ αἰτίας τῆς συγγενείας του μέ τὴν ἀνοικτή, τὴν ἐλεύθερη διανοητικὴ ἐμπειρία εἶναι ἡ ἔλλειψη σιγουριᾶς, ἔλλειψη πού τό πρότυπο τῆς κατεστημένης σκέψης τρέμει ὅπως τόν θάνατο. Δέν εἶναι τόσο ὅτι τό δοκίμιο ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν ἀναμφίβολη βεβαιότητα ὅσο ὅτι τὴν ἀκυρώνει ὡς ἰδεῶδες. Τό δοκίμιο βρίσκει τὴν ἀλήθεια του κατὰ τὴν πορεία του, ἡ ὁποία τό ὀδηγεῖ πέρα ἀπὸ τό ἴδιο κι ὄχι σέ μιά ἐμμονή ὅσον ἀφορᾷ τὰ θεμέλια, ἐμμονή πού θυμίζει κυνήγι θησαυρῶν. Οἱ ἔννοιές του δέχονται τό φῶς τους ἀπὸ ἓνα terminus ad quem*, πού μένει κρυμμένο γιὰ τό ἴδιο τό δοκίμιο — κι ὄχι ἀπὸ κάποιο terminus a quo*.

* Terminus ad quem: τό σημεῖο, στό ὁποῖο κάτι ἀπολήγει. Terminus a quo: τό σημεῖο, ἀπ' ὅπου κάτι ξεκινᾷ. [Σ.τ.Μ.]

Ἐτσι ἡ ἴδια ἡ μέθοδός του ἐκφράζει τὴν οὐτοπικὴ πρόθεση. Ὅλες του οἱ ἔννοιες πρέπει νὰ παρουσιάζονται κατὰ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ ὑποστηρίζουν ἢ μιά τὴν ἄλλη, ὥστε ἡ κάθε μιά νὰ ἀρθρώνεται μέσα ἀπὸ τὴ συνάρθρωσή της μέ τίς ἄλλες. Μέσα στό δοκίμιο, στοιχεῖα χωριστά πού ἀντιπαρτίθενται τό ἓνα δίπλα στό ἄλλο, συγκλίνουν ὅλα μαζί, ὥστε νὰ σχηματίζουν μιά ἀναγνώσιμη συνάφεια. Τό δοκίμιο δέν ὑψώνει καμμιὰ σκαλωσιά καί κανένα οἰκοδόμημα. Ὡς σύμπλεγμα ὅμως τὰ στοιχεῖα ἀποκρυσταλλώνονται μέσα ἀπὸ τὴν κίνησή τους. Τό κάθε σύμπλεγμα εἶναι καί ἓνα πεδίο ἔντασης, ὅπως ἀκριβῶς καί κάθε διανοητικό μόρφωμα πρέπει (ὑπὸ τό βλέμμα τοῦ δοκίμιου) νὰ μετασχηματίζεται σέ πεδίο ἔντασης.

Τό δοκίμιο προκαλεῖ μέ ἥπιο τρόπο τό ἰδεῶδες τῆς clara et distincta perceptio* καί τῆς ἀδιαμφισβήτητης βεβαιότητας. Γενικά, τό δοκίμιο θά μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς μιά διαμαρτυρία ἐναντίον τῶν τεσσάρων κανόνων πού καθιέρωσε ὁ «Λόγος περί τῆς μεθόδου» τοῦ Ντεκάρτ, στίς ἀπαρχές τῆς νεώτερης δυτικῆς ἐπιστήμης καί τῆς θεωρίας της. Ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς κανόνες αὐτούς, ἡ διαίρεση τοῦ ἀντικειμένου σέ «τόσα μέρη ὅσο εἶναι δυνατόν καί ἀπαραίτητο γιὰ τὴν κατὰ τόν καλύτερο τρόπο διάλυσή του»⁵, σκιαγραφεῖ ἐκείνη τὴ θεμελιώδη ἀνάλυση (Elementaranalyse), ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς ὁποίας ἡ παραδοσιακὴ θεωρία ἐξισώνει ἐννοιολογικά σχήματα ταξινόμησης ἀφ' ἑνός μεταξύ τους, μέ τὴ δομὴ τοῦ εἶναι ἀφ' ἑτέρου. Τὰ τεχνουργήματα (Artefakte) ὡστόσο, πού εἶναι τό ἀντικείμενο τοῦ δοκίμιου δέν ἐνδίδουν στή θεμελιώδη ἀνάλυση καί μποροῦν νὰ συγχροτηθοῦν μόνο μέσα ἀπὸ τὴ δική τους ἐξειδικευμένη ἰδέα. Μ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, ὁ Κάντ εἶχε βάσιμους λόγους νὰ μεταχειρίζεται τό ἔργο τέχνης ὡς κάτι ἀνάλογο πρὸς ἓναν ὀργανισμό, μολονότι, συγχρόνως προσπάθησε νὰ κάνει σαφῆ διάκριση μεταξύ τους, σέ ἀντίθεση πρὸς τόν ρομαν-

* Καθαρὴ καί διακεκριμένη ἀντίληψη. [Σ.τ.Μ.]

τικό σκοταδισμό. Ούτε η ολότητα μπορεί πλέον να υποστασιοποιείται ως κάτι τό πρωταρχικό, όπως τό προϊόν τής ανάλυσης, δηλαδή τά στοιχεῖα. Σέ αντίθεση πρός ἀμφοτέρα, τό δοκίμιο προσανατολίζεται στήν ιδέα μιᾶς παλινδρομικῆς ἀλληλεπίδρασης, ἢ ὅποια εἶναι τόσο ἀκαμπτα ἀδιάλλακτη ἀπέναντι στήν ἀναζήτηση τῶν στοιχείων, ὅσο καί στήν ἀναζήτηση τοῦ στοιχειώδους. Οὔτε τά στοιχεῖα μποροῦν νά παράγονται ἀπολύτως ἀπό τό ὄλον, οὔτε ἀντιστρόφως. Τό ὄλον εἶναι μονάδα (Monade)* καί ὡστόσο δέν εἶναι. Τά στοιχεῖα του, πού ἔχουν ἐννοιολογική φύση, κατευθύνονται πέραν τοῦ εἰδικοῦ ἀντικειμένου στό ὅποιο συγκεντρώνονται. Ὅμως τό δοκίμιο δέν τά ἀκολουθεῖ ὡς τό σημεῖο ὅπου θά μποροῦσαν νά νομιμοποιηθοῦν πέραν τοῦ εἰδικοῦ ἀντικειμένου: ἄν ἐνεργοῦσε ἔτσι, τότε θά κατέληγε σέ ἕνα κακῶς ἐννοούμενο Ἄπειρο. Ἀντίθετα, κινεῖται τόσο κοντά στό *hic et nunc* τοῦ ἀντικειμένου, ὥστε (τό δοκίμιο) ἀποσυντίθεται στά στοιχεῖα ἐκεῖνα, μέσα στά ὅποια βρίσκεται ἡ ζωή του, ἀντί νά εἶναι ἀπλῶς (τό ἴδιο) ἀντικείμενο.

Ὁ τρίτος καρτεσιανός κανόνας, «νά ὀδηγῶ τίς σκέψεις μου κατά μιᾶ τέτοια σειρά ὥστε, ἀρχίζοντας ἀπό τά ἀπλούστερα κι εὐκολότερα ἀναγνωρίσιμα ἀντικείμενα, νά μπορῶ νά ὑψωθῶ λίγο-λίγο καί σταδιακά πρός τή γνώση τῶν πιό σύνθετων», βρίσκεται σέ χτυπητή ἀντίθεση μέ τό δοκιμακό εἶδος, κατά τό ὅτι, τό τελευταῖο ἀρχίζει ἀπό τό πλέον σύνθετο, ὄχι ἀπό ὅτι εἶναι ἀπλούστατο καί ἤδη οἰκεῖο. Τό δοκιμακό εἶδος δέν παρασύρεται ἀπό τή στάση κάποιου, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει νά μελετᾶει φιλοσοφία καί κατά κάποιον τρόπο ἔχει ἤδη τήν ιδέα τῆς φιλοσοφίας στό μυαλό του. Σπάνια θά ἀρχίσει διαβάζοντας πιό ἀφελεῖς συγγραφεῖς τῶν ὁποίων ἢ κοινή λογική ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον φλυαρεῖ προσπερνώντας αὐτά στά ὅποια θά ἔπρεπε κανεῖς νά σταθεῖ. Ἀντίθετα, τό

* Monade: τεχνικός ὅρος στόν Λάιμπνιτς. Μονάδες θεωροῦνται οἱ ἔσχατες ἐνότητες, ἀπό τίς ὁποῖες ἀποτελεῖται ὁ κόσμος. Νοοῦνται σέ ἀντίθεση πρός τά «ἄτομα», ἐνότητες φυσικοῦ-χημικοῦ χαρακτήρα. [Σ.τ.Μ.]

δοκίμιο ἀναζητᾶ ἐκείνους πού ὑποτίθεται πώς εἶναι οἱ πλέον δύσκολοι καί οἱ ὅποιοι ἐπομένως ρίχνουν τό φῶς τους στά ἀπλά πράγματα καί τά φωτίζουν ὡς «μιᾶ τοποθέτηση τῆς σκέψης ὡς πρός τήν ἀντικειμενικότητα». Ἡ ἀφέλεια τοῦ φοιτητῆ πού τά δύσκολα καί θαυμαστά πράγματα τοῦ φαίνονται ἀρκετά καλά γι' αὐτόν, ἐνέχει περισσότερη σοφία ἀπ' ὅση ἔχει κάποιος σχολαστικός ἄνθρωπος, πού σείει τό δάχτυλο στή σκέψη, εἰδοποιώντας την ὅτι πρέπει νά καταλάβει τά ἀπλά πράγματα πρὶν καταπιεσθεῖ μέ τά σύνθετα, τά ὅποια ἐν τούτοις εἶναι τά μόνα πού τόν προκαλοῦν νά τά ἐρευνήσει. Μεταθέτοντας κανεῖς τή γνώση κατά τόν τρόπο αὐτόν ἀπλῶς τήν παρεμποδίζει. Σέ σύγκριση μέ τό στερεότυπο τῆς «κατανοητικότητας» τῆς ιδέας τῆς ἀλήθειας ὡς ἀλληλεπίδρασης, τό δοκίμιο ἐξαναγκάζει τή σκέψη, ὅταν ἐγγίζει ἕνα θέμα, νά εἶναι ἀπό τό πρῶτο κιόλας βῆμα πολυεπίπεδη ὅσο τό ἴδιο τό ἀντικείμενο, νά χρησιμεύει ὡς ἕνα διορθωτικό γιά τήν πεισματική ἀπλοϊκότητα πού συνοδεύει πάντοτε τήν ἐπικρατοῦσα μορφή λογικῆς. Ἄν ἡ ἐπιστήμη ὅ,τι εἶναι δύσκολο καί σύνθετο, μέσα σέ μιᾶ πραγματικότητα πού εἶναι ἀνταγωνιστική καί κομματιασμένη σέ μονάδες, τό ἀνάγει σέ ἀπλουστευτικά πρότυπα —παραπειστικά κατά τή συνήθειά της— κι ἐκ τῶν ὑστέρων διαφοροποιεῖ τά πρότυπα αὐτά σύμφωνα μέ τό δικό της «δῆθεν» ὕλικό, ἀντίθετα, τό δοκίμιο ἀποσείει τήν πλάνη ἐνός ἀπλοῦ καί κατά βάσιν λογικοῦ κόσμου, μιᾶ πλάνη πού εἶναι ὅ,τι πρέπει γιά τήν ὑπεράσπιση τοῦ ἀπλῶς Ὑπάρχοντος (*des bloss Seienden*). Ἡ πολυπλοκότητα τοῦ δοκιμίου δέν εἶναι κάτι πού προστίθεται σ' αὐτό, ἀλλά ἀποτελεῖ μέσον του. Ἡ κατεστημένη σκέψη βιάζεται νά ἀποδώσει τήν πολυπλοκότητα αὐτή, ἀπλῶς καί μόνο στήν ψυχολογία τῶν ὑποκειμένων πού ἀποκτοῦν τή γνώση καί φαντάζεται ὅτι ἔτσι ἐξαλείφει ἀπό αὐτήν κάθε στοιχεῖο δεσμευτικότητας. Στήν πραγματικότητα ὅμως οἱ φαρισαϊκές καταγγελίες περί δῆθεν ὑπερβολικῆς ἐξυπνάδας, ἔχουν ὡς στόχο ὄχι μιᾶ πρόωρα ἀναξιόπιστη μέθοδο, ἀλλά τίς σκοτεινές καί ἄγνωστες

πλευρές του αντικειμένου, τίς όποιες (τό δοκίμιο) αφήνει νά διαφανούν.

Ό τέταρτος καρτεσιανός κανόνας, ότι θά πρέπει κανείς «νά κάνει τόσο εξαντλητικές άπαριθμήσεις και τόσο καθολικές έπισκοπήσεις» ώστε «νά είναι σίγουρος ότι δέν άφησε τίποτε απέξω», ή πραγματική αρχή τής συστηματικής σκέψης, επανέρχεται άμετάβλητη στην πολεμική του Κάντ έναντίον τής «ραιψωδιακής» σκέψης του Άριστοτέλη. Αύτή ή πολεμική αντίστοιχεί στην κατηγορία έναντίον του δοκιμίου ότι, όπως θά λεγε κι ένας δάσκαλος σχολείου, δέν είναι εξαντλητικό, ένω στην πραγματικότητα κάθε αντικείμενο και άσφαλώς ένα αντικείμενο πνευματικό περικλείει άπειρες πλευρές και μόνον ή πρόθεση του γνωρίζοντος ύποκειμένου επιλέγει άνάμεσά τους. Μιά καθολική έπισκόπηση θά ήταν δυνατή μόνον αν έπιβαλλόταν εκ των προτέρων ώστε τό υπό αντιμετώπιση αντικείμενο νά συλλαμβάνεται πλήρως από τίς έννοιες, οί όποιες χρησιμοποιούνται για νά τό πραγματευθούν ώστε τίποτε νά μήν άπομένει, πού δέν θά μπορούσε νά προβλεφθεί από αυτές.

Ό κανόνας σχετικά μέ τήν πληρότητα των έπιμέρους μερών άξιώνει ως συνέπεια τής πρώτης αύτης άποδοχής, νά μπορεί τό αντικείμενο νά παρουσιάζεται σέ μία χωρίς κενά συνάφεια του παραγωγικού συλλογισμού, κάτι πού άποτελεϊ μία ύπόθεση των φιλοσοφιών τής ταυτότητας (identitätsphilosophische Supposition)*. Όπως και μέ τό προαπαιτούμενο του όρισμού, ό καρτεσιανός κανόνας, ως όδηγός για τό πώς πρέπει νά πράττει ή σκέψη, έχει έπιβιώσει του όρθολογικού θεωρήματος, στό όποιο στηρίχθηκε. Περιεκτική έπισκόπηση και ή συνέχεια ως χαρακτηριστικό τής παρουσίας απαιτούνται ακόμη και από μία έμπειρικά άνοικτη

* Identitätsphilosophie, όρος πού χρησιμοποίησε πρώτος ό Σέλλινγκ. Σημαίνει μία Μεταφυσική, όπου Ύποκείμενο και Άντικείμενο, Σκέψη και Είναι, Πνεύμα και Ύλη, δέν είναι παρά διαφορετικές πλευρές μις και μόνης πραγματικότητας και στην ουσία ταυτόσημα. [Σ.τ.Μ.]

έπιστήμη. "Ό,τι στόν Ντεκάρτ έπρεπε νά είναι μία διανοητική συνείδηση έλέγχουσα τήν αναγκαιότητα τής γνώσης μετασχηματίζεται έτσι σέ άυθαιρεσία — στην άυθαιρεσία ενός «πλασιού αναφοράς», (frame of reference)* μις άξιωματικής μεθόδου πού πρέπει νά τεθεί εϋθύς εξ αρχής για νά ικανοποιήσει μία μέθοδο — λογική ανάγκη και για χάρη τής εύλογοφάνειας του όλου, όχι όμως πλέον ικανής νά άποδείξει τή δική της έγκυρότητα ή προφάνεια. Στή γερμανική έκδοχή, πρόκειται για τήν άυθαιρεσία ενός «σχεδίου», τό όποιο άπλως ύποκρύπτει τους ύποκειμενικούς του όρους, κάτω από μία παθιασμένη αναζήτηση του Είναι. Η άπαιτήση για συνέχεια στόν εϊσμό τής σκέψης τείνει νά προδικάσει τήν έσωτερική συνέπεια του αντικειμένου, τήν ίδια τήν άρμονία του. Μιά παρουσίαση χαρακτηριζόμενη από συνέχεια θά άντέφασκε προς ένα αντικείμενο μέ ανταγωνιστικό χαρακτήρα εκτός και αν όριζε τή συνέχεια ως άσυνέχεια. Στό δοκιμιακό είδος γίνεται αισθητή —κατά μή συνειδητό και μή θεωρητικό τρόπο— ή ανάγκη νά άκυρωθούν θεωρητικά άπρηχαιωμένες άπαιτήσεις για πληρότητα και συνέχεια επίσης ακόμη και στόν διαχειριστικό τρόπο του πνεύματος. "Αν τό δοκίμιο αντίστρατεύεται αισθητικά τή στενόκαρδη μέθοδο πού μοναδική φροντίδα της είναι νά μήν παραλείπει τίποτα, ύπακούει σέ ένα κίνητρο κριτικό-έπιστημολογικό. Η σύλληψη του Ρομαντισμού για τό «άπόσπασμα», ως μις κατασκευής πού δέν είναι πλήρης αλλά οδεύει προς τό άπειρο διαμέσου του στοχασμού πάνω στόν έαυτό της, υπερασπίζεται αυτό τό αντι-ιδεαλιστικό κίνητρο, μέσα στους ίδιους τους κόλπους του ιδεαλισμού. Άκόμη και μέ τόν τρόπο τής παρουσιάσής του, τό δοκίμιο δέν ενεργεί ώσαν νά είχε συναγάγει τό αντικείμενό του και νά μήν είχε άπομείνει τίποτα νά πεί περί αυτού. Η σχετικοποίηση του ίδιου του έαυτού του είναι σύμφυτη μέ τό είδος του: πρέπει νά είναι έτσι κατασκευασμένο σαν νά μπορούσε

* Άγγλικά στό πρωτότυπο. [Σ.τ.Μ.]